

ראשי תיבות ותוארי כבוד בשפה החרדית

עוז אלמוג

ראשי תיבות במגזר החרדי

כותב: "אין עוד אומה ולשון שיש לה כל כך הרבה רשת"בים (ראשי תיבות), התרבות היהודית והישראלית מרושתבת כדבעי. מי שהחמיץ רשת"ב כלשהו בקטע הפותח את המדור יכול למצוא את פירושו במילונים שונים, כולל מילונים מיוחדים לראשי תיבות וקיצורים, וכן באתר חדש שהושק לאחרונה, kizur.co.il. שיטוט באתר מצביע על המיוחד בתרבות הקיצורים העברית-ישראלית. ראשית, מדובר בתרבות עתיקת יומין. חכמי התלמוד החלו לעסוק בנושא כבר לפני אלפיים שנה, חכמי ימי הביניים פיתחו והרחיבו את האומנות הזו. העולם הפוליטי והאידיאולוגי מאז ימי היישוב מבוסס כולו על ראשי תיבות. שמות יישובים זכו במהרה לראשי תיבות, מפ"ת ועד כפ"ס ומק"ש ועד ב"ש. עלה על כולם צבא ההגנה לישראל, שיצר שפת קיצורים שכיסתה כל מה שזו. מאוחר יותר נכנסה גם כלכלת הפיננסים הישראלית למשחק, ויחד נוצרה מעין שפת סתרים, שלידה שפת אתב"ש היא עניין לתשב"ר (תינוקות של בית רבן)". (מעריב, המוסף לשבת, 27.4.2007).

נוצר ב-2/21/2010

ראשי תיבות בעברית

ראשי תיבות הם כתיב מקוצר של צירוף מלים נפוץ, באמצעות האות הראשונה של כל מילה (ולעתים הראשונה והשנייה גם יחד). בעברית מסומנים ראשי תיבות בגרשיים לפני האות האחרונה שלהם, ובשפות שנכתבות באותיות לטיניות ודומות להן (כגון אנגלית, צרפתית, ורוסית) על ידי נקודה אחרי כל אות (כולל האחרונה). באנגלית מקובל גם לכתוב ראשי תיבות באותיות גדולות (Capital Letters), ללא רווח או נקודה ביניהן.

האם היהודים והישראלים חובכים במיוחד שימוש בראשי תיבות? יידידי, הלשוני המוכשר רוביק רוזנטל, משיב על כך בחיוב. באחד המאמרים שהופיעו במדורו במעריב "הזירה הלשונית" הוא

נוטריקונים

לטענת בלשנים וחוקרי לשון, לישראלים יש מאפיין נוסף הקשור לשימוש בראשי התיבות: ריבוי של נוטריקונים (מילה ארמית, ובאנגלית "אייקרונים"). הכוונה לראשי התיבות שהפכו למילה עצמאית הנהגת כמות שהיא. יש המילה כה משתרשת בלשון, עד שהגרשיים נעלמים ורבים אינם מודעים להלחמה שבוצעה במקור. שתי דוגמאות מוכרות מהעברית בת ימינו הן תפוז (תפוח זהב) ודו"ח (דין וחשבון).

לא מעט נוטריקונים הפכו בעברית המודרנית לשמות עצם ומקצתם אף זוכים לגזירה והטיה. למשל, זב"שו וזב"שה (זו הבעיה שלו וזו הבעיה שלה). ההומור נוכח מאד בשפה העברית ולא בכדי נכנסו ללשון המדוברת לא מעט ראשי תיבות משעשעים. למשל, בבל"ת (בלבול ביצים ללא תכלית), חבל"ז (חבל על הזמן) וכסת"ח (כיסוי תחת). ומי לא מכיר את ראשי התיבות סעפ"ש שהגיעו מהקיבוץ (סידורים עניינים, פה, שם)?

אגב, התנועה הקיבוצית היתה מאז ומעולם יצרנית פורייה של קיצורים ונוטריקונים. אנשי הכיפות הסרוגות, שהושפעו מאד מתרבות הקיבוץ, המציאו שני נוטריקונים שהפכו זה כבר למושגי יסוד סוציולוגיים: **חרד"ל** (חרדי לאומי) ו**דת"ש** (דתי לשעבר). לאחרונה צץ המושג המעניין **דת"ס** - דתי לסירוגין, המבטא מעין דפוס ביניים - אדם המתנדנד בין חילוניות לדתיות וחי בעצם בו זמנית בשני העולמות.

מסורת הקיצורים בעולם היהודי האורתודוכסי

כפי שהוזכר לעיל, מסורת הקיצורים וראשי התיבות מעוגנת בתרבות היהודית. אבל החילונים, מכירים רק מעט שבמעט ממנה. כך, למשל, חז"ל (חכמנו זיכרונם לברכה), או בס"ד (בסֵיעָתָא דְשִׁמְיָא - עזרת השמיים). גם כאשר משמעותו התכנית של הקיצור מוכרת, רבים אינם מכירים את המלים שבבסיסו. דוגמא לכך היא המילה אדמו"ר. רק שיעור קטן מהחילונים יודעים שפירושה "אדוננו מורנו ורבנו". מנגד, רוב החרדים לא מודעים לעובדה שרמטכ"ל הוא ראש המטה הכללי (בצבא) ומפכ"ל הוא המפקח הכללי (במשטרה).

בעולם האורתודוכסי נעשים לא אחת ניסיונות לייחס למלים ומשפטים מכתבי הקודש משמעות נוטריקונית מוצפנת ובכך להרחיב את משמעותם וחשיבותם הסמלית. הנה כי כן, "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא: מנין ללשון נוטריקון מן התורה - שנאמר (בראשית יז) כי א"ב המו"ן גוים נתתיך, אב... בחור... המון חביב... מלך... ותיק... נאמן נתתיך לאומות" וכו'.

מה שבאמת מייחד את העולם היהודי האורתודוכסי בהשוואה לעולם היהודי החילוני הוא השימוש הרווח מאד בראשי תיבות ביחס לאישים מרכזיים. מורי הלכות במהלך הדורות כונו ועדיין מכונים בראשי תיבות, ומקצתם הפכו לנוטריקונים. רק הגדולים ביותר, אלה הנחשבים לאבות האומה, מוכרים גם לחילונים. רש"י, הרמב"ם והרמב"ן הן דוגמאות מובהקות. אין אדם חרדי שאינו יודע מה שמם המקורי של אותם אישים גדולים, אבל ספק אם מחצית מהחילונים בישראל יודעים שראשי התיבות של רש"י, גדול מפרשי התנ"ך והתלמוד, מתקצרים את השם רבי **שלמה יצחקי** (כלומר: בן יצחק) שיעור נמוך עוד יותר יודע **שהרמב"ן** הוא רבי **משה בן נחמן** (נקרא במלרע) ולעומתו הרמב"ם הוא רבי **משה בן מימון** (נקרא כך במלעיל).

עבור חילונים רבים רב הוא פשוט רב (על משקל "כל הסינים נראים אותו דבר"), ללא קשר לפועלו ולהישגיו התורניים, המוסריים והחברתיים. אפילו כאשר הם פוקדים את קברו של המהר"ל מפראג (אחד היעדים התיירותיים

הפופולאריים בשנים האחרונות), הם אינם מתאמצים בדרך כלל ללמוד שמדובר ב"מורנו הגדול רבי ליווא", הלא הוא רבי יהודה ליווא בן בצלאל.

אפילו מקור שמו של האר"י הקדוש - דמות שנעשתה בשנים האחרונות פופולארית בקרב אוכלוסיה מסורתית, אינה מוכרת בשמה המקורי (הקדוש אשכנזי רבי יצחק לוריא).

"להגנת" החילונים צריך לציין שאינוונטר השמות היהודיים המסורתיים מצומצם למדי בהשוואה לזה המקובל היום בחברה הישראלית. כאשר רב אחד הוא ישראל משה והשני משה ישראל, קצת קשה לזכור מי זה מי. לחרדים זה יותר קל, לא רק משום שהם קוראים את ספרי ההגות של הרבנים הללו, אלא גם משום שילדיהם קרויים בדרך כלל על שם רב כזה או אחר והם מתורגלים להבחין בין שמות דומים.

ראשי התיבות של רבנים הם עסק מבלבל מאד גם משום שלעיתים קרובות הם אינם כוללים את שמו המלא של הרב. כך למשל הגר"א (הגאון רבי אליהו מוילנה) ששמו המלא (אליהו בן שלמה זלמן קרמר) אינו מוכר לרוב החילונים.

ולא זו בלבד, אלא שלעיתים ראשי התיבות כלל לא מתייחסים לשם המקורי, אלא לתוארו או לכינויו של גדול הדור. כך למשל הבעש"ט (הבעל שם טוב) ששמו (רבי ישראל בן אליעזר) לא מוכר גם לרוב החילונים מהשכבה המשכילה.

לאנשים שאינם דתיים השם המקורי של בעל ראשי התיבות אינו מוכר גם משום שרבים מגדולי התורה כונו על שם ספריהם הידועים. במקרה כזה השם מופיע בדרך כלל רק במרומז. כך לדוגמא רבי ישראל מאיר הכהן מראדין נקרא בשם "החפץ חיים", כשם ספרו העוסק בנושא "שמירת הלשון"; השל"ה הקדוש - רבי ישעיה הורוויץ (1630-1558), ששמו מורכב מראשי התיבות של ספרו "שני לחות הברית"; החת"ם סופר, הוא רבי משה סופר (שרייבר) מפרשבורג - מורה דרכה של היהדות האורתודוקסית בהונגריה - נקרא כך על שם ספרו (ומשמעותו: "חידושי תורת משה סופר"); גם ה"חזון אי"ש" (רבי אברהם ישעיה קרליץ) נקרא על שם סדרת ספריו (בשם הספרים רמוז שמו, אברהם ישעיהו).

לעיתים גם מוצאו של הרב משמש כקוד לזהותו. כך למשל, הסטייפלער (רבי ישראל יעקב קנייבסקי), מחבר סדרת הספרים "קהילות יעקב" על התלמוד וממנהיגי היהדות החרדית בישראל, שנקרא כך על שם עיר הולדתו.

תפקידם של ראשי התיבות בעולם החרדי

בישיבות החרדיות קיימים שמות כינוי רבים שזר לא יבינם. לדוגמא, אברך אחד יכול לומר לחברו משפט כזה: "ה'קצות' מסביר את הסוגיה כך, אך 'הנתיבות' - חולק עליו". והפירוש: הרב אריה ליב הלר. (1745-1812) שחיבר את הספר הלמדני "קצות החושן" (ובקיצור: "בעל הקצות" - הנהגה בישיבות "הקצויים") טוען כך, אך רבי יעקב בן יעקב משה לורברבוים מליסא (1760 - 25 במאי 1832), שחיבר את הספר "נתיבות המשפט" (ובקיצור: הנתיבות" - ובהברה אידישאית ליטאית - הנסיבעס") חולק עליו.

אין ספק שהחרדים לקחו את עניין הקיצורים וראשי התיבות צעד אחד ואפילו שניים רחוק יותר - כפי שהם נהגו ביחס למסורות יהודיות רבות אחרות (למשל בתחום הלבוש והצניעות). דומה שגם הרמב"ם היה נזקק למורה נבוכים מיוחד כדי להתמצא בעולם הקיצורים החרדי.

העולם החרדי סגור ובלתי מפוענח לרוב החילונים, בין השאר בשל צפניו הלשוניים. לחילונים קשה להבין ולכן גם ליהנות מעיתון חרדי, לא רק משום שרובם אינם בקיאים בעולם ההלכה והתלמוד, בניואנסים של הומור אירוניה

וביקורת חרדיים, ובמתחים הפוליטיים והדתיים הפנימיים המאפיינים את המגזר הזה. רבים גם אינם מכירים מנהגים, נימוסי לשון וביטויי כבוד בסיסיים המוצפנים בשפה.

ראשי תיבות הם חלק ממארג הצפנים החשובים והנפוצים בשפה החרדית. כתבות רבות בעיתונות החרדית כוללות ראשי תיבות שנראים לאדם חילוני מוזרים ואפילו קצת מגוחכים, ועל כל פנים סתומים. כך למשל ער"ח (ערב ראש חודש), נ"י (נרו יאיר), עכ"ז (עם כל זאת) או אכמ"ל (ואין כאן מקום להאריך). חשוב לדעת שלראשי התיבות הללו יש תפקיד חשוב ורציני, ושמשמעותם מוכרת לקוראים החרדים היטב.

למעשה גם מכתב פשוט שנכתב על ידי אדם חרדי עשוי לכלול ראשי תיבות המוכרים לאנשי המגזר בלבד. למשל: הדרש"ת (הדורש שלומו תמיד) - סיומת של מכתב/איגרת. בתחילת המכתב יופיע לרוב הביטוי **אחשדה"ט** (אחרי דרישת שלומו הטוב) או **אחשדה"ט וכט"ס** (אחרי דרישת שלומו הטוב וכל טוב סלה).

בעולם החרדי קיים שימוש נרחב בראשי תיבות גם בתחום המונחים "המקצועיים" **בעולם ההלכתי**. להלן מספר דוגמאות:

יקנה"ז = יין, קידוש, נר, הברלה, זמן. הסבר: הצגה כרונולוגית של הברכות ביום טוב [חג] שחל במוצאי שבת - שאז יש צורך גם לקדש על היין, גם להזכיר את הזמן וגם לציין את ההברלה בין יום טוב לשבת.
זבל"א = זה בורר לו אחד. הסבר: בדיון משפטי קיימת האופציה לשני המתדיינים לברור דיין המועדף עליהם, כאשר שני הדיינים שנבחרו בוחרים דיין שלישי מוסכם.

חנ"ן = חתיכה נעשית נבילה. הסבר: מושג הקשור לתסבוכת הלכתית בכשר בחלב. את ראשי תיבות הללו יודע כל בחור ישיבה ואברך. שכיח למדי שאברך יתקשר למורה הוראה וישאל: "האם חתיכת התבשיל לשבת הזו נעשית חנ"ן, או "האם הרב מציע לי ללכת לזבל"א?"

אגב יש ראשי תיבות 'הלכתיים' - הומוריסטיים. כזה למשל הוא אמן = אורז, מזונות, נפשות. את הפראפראזה הזאת לראשי תיבות הציע למיטב ידיעתי הרב עובדיה, והיא באה לציין את מעמדו המיוחד של האורז שעל אף שברכתו הראשונה מזונות, ברכתו האחרונה היא נפשות [ולא על המחיה כמו כל מאכלי המזונות].

דומה שפרט לחסכון במלים (הרי מדובר בביטויים שגורים שאין צורך לחזור עליהם) לראשי התיבות בעולם החרדי יש עוד שלושה תפקידים פחות גלויים:

א. **להשריש ולתרגל מסורות ותפישות יסוד דתיות**. כך למשל, כאשר אדם מורגל לכתוב ולקרוא בראש הדף את הצירוף בס"ד (בסייעתא דשמיא) הוא מזכיר לעצמו ולאחרים שעולמנו פועל בחסות ההשגחה העליונה. ראשי התיבות הללו, שאינם מצריכים מקום גדול בדף, שומרים ומגינים על המקום האמוני בלב.

אגב, ראשי התיבות **בס"ד** חדרו בשנים האחרונות בעוצמה יתרה גם למגזר הדתי-לאומי ואפילו לחברה המסורתית-חילונית, ודומה שהדבר הביא להוזלתם. זה קצת מזכיר את מה שקרה למזונות, אחרי שבני התשחורת החילונים החלו לנשקם על כל צעד ושעל - רובם, מבלי לדעת כלל מה כלול בקלף המגולגל בתוכן ומה פירוש הטקסט.

ב. בדומה לשפת הסלנג, **ראשי התיבות נועדו ליצור תחושה של אחדות** - מעין קוד פנימי מלכד. זו תופעה שקיימת גם במעגלים חברתיים אחרים. למשל בצה"ל. שיחה של חיילים וקצינים בפועל או בדימוס, רוויה בקיצורים וראשי תיבות, בין השאר כדי להדגיש את הרקע הדומה של המשיחים ואת שותפות הגורל ביניהם. הקוד הלשוני מחדד זהות וממדר זרים (מהשיח ומהכבוד). תופעה דומה רווחה בעבר בקיבוץ וסימנה דברים דומים.

ג. ראשי התיבות במגזר החרדי הם גם **ביטוי לייחוס**. יש לציין שמדובר במסורת עתיקת יומין. כך למשל, היהודים השתמשו בראשי תיבות לציין שמות משפחה של אנשים ממוצא שבט לוי, שנחשב למכובד, כגון **אזולא"י** (אשה זונה וחללה לא ייקחו), **כ"ץ** (כהן צדק), **סג"ל** (סגן לויה), **בלו"ך** (בני לוי כולנו) ו**מזא"ה** (מזרע אהרון הכהן). אגב, האחרון הוא שם משפחתו של רבה של מוסקבה בתקופת עליית בייליס, שהונצח בשם אחד הרחובות בתל אביב (הרחוב משיק לרחוב **גרזנוברג** - הסנגור במשפט זה).

יש שמות משפחה המצביעים על ייחוסה הכללי של המשפחה. כך משפחת **ב"ק** (בני קדושים), משפחת **ברמ"ץ** (בני רבנים מורי צדק) או משפחת **זק"ש** (זרע קודש שמו). שמות אחרים מצביעים על ייחוס ספציפי, בעיקר שמותיהם של אבות המשפחה שהיו ענקי רוח. כך משפחת **ברא"ז** (בן רבי אלכסנדר זיסקינד - מהורדונא מגרודנא-פולין, הנקרא לרוב "בעל היסוד ושורש" על שם ספרו "יסוד ושורש העבודה" ונודע כצדיק יסוד עולם), משפחת **בריי"ל** (בן רבי יהודה ליוא - הוא המהר"ל מפראג) ועוד.

שמות משפחה נוספים כוללים בתוכם הצהרה ומסר מוסרי-אמוני המסמלים את דרכה של המשפחה. כך למשל משפחת **ול"ך** - ואהבת לרעך כמוך. כך גם שמה של המשפחה המצרית המפוארת והמיוחסת **אמב"ש** (את בנותיה נשאו לנשים חיים הרצוג ואבא אבן) שנוטריקון שמה הוא "אני מאמין באמונה שלמה".

כאשר ראשי התיבות מקצרים תארים הם מהווים כלי חשוב לסימון מעמדו של האדם בהיררכיה הפנים חברתית והדתית. הדבר מזכיר את קיצורי הדרגות בצה"ל: מ"פ (מפקד פלוגה) מג"ד (מפקד גדוד) וכך הלאה. אגב, האלוף **ישעיה הרכבי** ז"ל סיפר בזמנו כי ריבוי ראשי התיבות הצה"ליים ותחלופתם המהירה נתפסו על ידי שירותי המודיעין הערביים כ"מזימה ציונית" הבאה לבלבל ולהתל בערבים.

מורה נבוכים לתוארי הכבוד וקיצוריהם

רקע

כשם שגדול בתורה בעולם החרדי אינו זקוק להסמכה רבנית של המדינה, כך הוא אינו זקוק לדרגה פורמאלית של הארגון. הציבור ונציגיו מעניקים לו את הדרגה באופן עקיף - במקרים רבים באמצעות התואר המובא בראשי תיבות. ראוי להדגיש שישנם כינויים ותארי שבח המקובלים בעיקר בקרב חסידים ואינם מקובלים בעולם הליטאי והספרדי. כך למשל: הר' (הרב), הרה"ק (הרב הקדוש), הרה"צ (הרב הצדיק), ומעל כולם כ"ק (כבוד קדושת) האדמו"ר (אדוננו רבנו ומורנו), שהוא המנהיג הבלתי מעורער של החסידות והיחיד שראוי לתואר הכבוד הזה. האחרון מכונה גם **צי"ע** (צדיק יסוד עולם).

הבסיס לתוארי הכבוד בעולם היהודי המסורתי הוטבע בתקופת הגאונים (בהתבסס על **תוספתא במסכת עדויות ג' ד'**). ההגדרה המקובלת כדלהלן:
 "גדול מרב, רבי; גדול מרבי, רבן; גדול מרבן - שמו", כלומר:
 הדרגה הנמוכה: רב (תלמיד חכם שאינו מוסמך)
 דרגה מעליה: רבי (חכם מוסמך)
 דרגה נוספת מעליה: רבן (במקור: נשיא הסנהדרין)
 הדרגה הגבוהה ביותר היא זו שבה אין צורך להוסיף תואר כבוד לשמו של הנמען מאחר וזהותו וגדלותו ידועות לכל (כדוגמת: הלל, שמאי ועוד).

התארים הללו מתייחסים לתקופת התנאים ("רב" הוא אמורא שחי ופעל בבבל), אך המדרג הבסיסי קיים גם בימינו.

רבים מאלה המוזכרים בשם בלבד, ללא תואר נלווה, זכו לראשי תיבות ש"מיתגו" את שמם וכבודם. מקצת מראשי התיבות הללו נעשו חקוקים בתודעה יותר מהשם המקורי. כך, למשל, רשב"י (רבי שמעון בר יוחאי - תנא ותלמידו של רבי עקיבא), ר"ט (רבי **טרפון** - תנא ממשפחת הכהנים), ר"ל (ריש לקיש - רבי שמעון בן לקיש, בן הדור השני לאמוראים), רא"ה (רבי אהרן לוי - מחכמי יהדות ספרד במאה ה-13), רח"ו (רבי **חיים ויטאל** - ממקובלי צפת

הערה: להבדיל **מרשב"י**, המכונה בפי העם "רבי שמעון" ("אני נוסע היום לרבי שמעון" או "התפללתי עליך בציון [ציון = מצבה הבנויה על קבר הרשב"י]) ראשי תיבות אחרים מתקופה זו מופיעים בכתב אך אינם מקובלים בעל פה. הלומד בגמרא יאמר "רבי טרפון" או "ריש לקיש" ולא ישתמש בקיצור, למרות שבכתב יופיעו הם כר"ט / ר"ל.

יש לציין כי לא בכל פעם שמוזכר שם של חכם, ללא תואר כבוד נלווה, הדבר נובע מגדלותו המיוחדת של החכם. כך לדוגמה במקרה של **שמעון בן עזאי**, ששמו מוזכר ללא תואר כבוד, פשוט משום שלא הוסמך לכהונת רבנות רשמית.

מי שסבור שהמדרג הרבני שהוזכר לעיל ממצה את מדרג הכבוד ואת שמות התואר, טועה בהחלט. בפועל, המגוון רחב והתסבוכת גדולה. להלן אנסה להבהיר כמה דברים:

גאונים

התואר "גאון" הוא קיצור של התואר המלא "ראש ישיבת גאון יעקב", שניתן במקור לראשי שתי הישיבות החשובות בכבל, שהיוו את מרכז התורה העולמי באותה תקופה (**ישיבת סורא וישיבת פומבדיתא**).

עם הזמן השתרש המנהג להקדים לתואר הזה את המילה רב וכן את שמו האישי של הרב המכובד. לדוגמה: הרס"ג (הרב סעדיה גאון). הסבר דרשני לשם גאון הוא שהגימטרייה של השם (60) באה לרמז שהגאון שולט בששים מסכתות הש"ס (ששה סדרים). יש שפירשו את השם כראשי התיבות "גדול אתה ועושה נפלאות".

בהיסטוריה היהודית רק אדם אחד זכה לתואר "הגאון" ללא כל תוספת - **רבי אליהו (הגר"א) מוילנא**. כל חרדי יודע שכאשר מוזכר התואר גאון ללא תוספת הכוונה לגר"א.

בעולם החרדי מקובלות תוספות שונות לתואר "גאון", שכולן זוכות לראשי תיבות: הגה"צ (הגאון הצדיק), הגה"ק (הגאון הקדוש), הג"מ (הגאון מורנו). אפשר שבתוך התוספות הללו אצורות (באופן בלתי פורמאלי) תת דרגות (היררכיה פנימית), אבל עד כה לא קיבלתי כל אישוש לסברה זו.

יש ומופיע הצירוף של **"רב" ו"גאון"** גם יחד: הרה"ג (הרב הגאון), הגר"י (הגאון רבי). בתואר הרה"ג מכונים בדרך כלל הרבנים שיש להם ידיעה מופלגת בתלמוד ובפוסקים ושציבורים גדולים מאוד מקבלים את סמכותם ומרותם.

אבל נא לא לטעות: השלם כאן לא תמיד גדול מחלקיו. לעתים בדיוק להיפך. כאשר השם כבר מוכר לקהילה ממוענת (וזה אומר שהוא מוכר בעיקר לקהילה הזאת ולא לאחרת) יופיעו ראשי תיבות בהמשך לצירוף הג"ר (הגאון רב). כך למשל: הגרמ"מ (הגאון רבי משה מרדכי), הגר"ד (הגאון רבי יוסף דוד) הגר"ד (הגאון רבי דוד).

זאת ועוד, משום מה, בימינו נהוג לכנות בתואר זה גם אברכים ותלמידים מתחילים ולא דווקא גדולי דור. אפשר והדבר נועד לסמן את דרכם בתורה ולעודדם.

הגאון מאציל לפעמים מכבודו ותוארו על קרוביו. בנו הבכור עשוי לזכות בזכותו בתואר בה"ג (בן הגאון) או בהרה"ג (בן הרב הגאון).

אצל החסידים ההכרה בגאונות האינטלקטואלית (פסיקת הלכה) מוחלפת לעתים בהכרה בצדיקות יתרה (מידות ומוסר וכן כריזמה אישיותית) שמרוממת את הרב הנבחר למעלה גבוהה של קדושה. אלה מכונים: הרה"צ (הרב הצדיק), הגה"צ (הגאון הצדיק) והקהו"ט (הקדוש והטהור). לא מעט משגיחים פופולאריים בישיבות (החסידיות והליטאיות כאחד) זכו לתואר הזה.

"מרן" הוא התואר שבו כונה רבי **יוסף קארו** - מגדולי הרבנים ופוסקי ישראל בכל הדורות, מחבר "שולחן ערוך" (הוא נקרא בפי העם גם "הבית יוסף" ו"המחבר").

לפי **החיד"א** (רבי חיים יוסף דוד בן יצחק זכריה אזולאי - אף הוא מגדולי הפוסקים), השם "מרן" בא לרמוז על כך שבעל התואר הנ"ל הוסמך על ידי מאתיים רבנים (מרן = ראשי תיבות של ממאתיים רבנים נסמך). הפירוש הפשוט יותר של התואר "מרן" הוא "מורנו" או מלשון "מרא" בארמית, שפירושו אדון והוא ניתן לרב-פוסק.

חשוב להדגיש שזהו תואר מכובד במיוחד, המוענק במשורה, כלומר רק לגדולי הדור בדורות האחרונים (למשל, החפץ חיים והחזון איש). תואר דומה, אף שפחות נפוץ ממרן, הוא המאה"ג (המאור הגדול).

כיום נוטים לחלק את התואר "מרן" בנדיבות רבה יותר, בעיקר לראשי הישיבות הגדולות (לרוב על ידי תלמידי הישיבה), וכן לגדולי הדור (פוסקים, צדיקים וכו'). המפורסמים ביותר הם **הרב עובדיה יוסף**, **הרב יוסף שלום אלישיב**, **הרב שמריהו יוסף חיים קנייבסקי** ו**הרב אהרן יהודה לייב שטיינמן**. מקצתם, כמו למשל הרב שטיינמן, מכונים בפי תלמידיהם "מרן ראש הישיבה".

תהליך ההתחרדות העובר על הציבור הדתי-לאומי השפיע גם על נוהגי השימוש בתארים במגזר זה. כך למשל, הרב **מרדכי אליהו** ו**הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא** זכו לתואר "מרן". הרב אברהם שפירא מכונה בפי תלמידיו "מרן ראש הישיבה" ולעתים גם "רב אברום" (סגול ברי"ש ובי"ת דגושה).

חכמים

מתחת לגאונים עומדים "החכמים": ת"ח (תלמיד חכם), חרב"י (חכם רבי), החה"ג (החכם הגדול), החה"ש (החכם השלם).

בקהילות של יהדות ארצות האסלאם "חכם" הוא פשוט שם נרדף לרב. בהקשר זה ראוי להזכיר את התואר המהודר "המלוב"ן" (המלומד בניסים) המיוחס בדרך כלל ל"חכם" ספרדי.

רבנים וכני רבנים

כמו בכל דרגה ותואר, יש רבנים ויש רבנים. שהרי בסופו של דבר גדולה עולה מעצמה ולא דומה רב גדול לרב פחות גדול. במלים אחרות התואר "רב" עדיין לא מבטיח כבוד והוא מותנה במשתנים רבים, כגון ייחוסו של האדם, הישגיו התורניים, המוסד שבו הוא עובד או מנהיג, הקהילה שבה הוא פועל ועוד.

רבנים ודרשנים דגולים, אותם אלה השובים לב כל שומעיהם בקסם מופלא ובנועם אמריהם, מרוויים את צימאון תלמידיהם ומעוררים את לבבותיהם של בחורים ואברכים - אלה זוכים לתואר הנלווה **שליט"א** (שיזכה/יחיה לאורך ימים טובים אמן), המעמיד אותם במדרגה אחת לפחות מעל יתר הרבנים. והמהדרין אומרים **שליטא"ס** (שיזכה לאורך ימים טובים אמן סלה).

בעולם הספרדי קיים תואר אלטרנטיבי לתואר שליט"א: כמעט בכל ספרי ההלכה הספרדים (האותנטיים - אלו שלא התחנכו בישיבות אשכנזיות) כאשר מוזכר רב ספרדי גדול שעדיין חי (כדוגמת הרב עובדיה יוסף, הרב מאיר מזוז והרב שלמה עמאר) מוצמד לו הכינוי **נר"ו** שפירושו: **נטריה רחמנא ופרקיה ובעברית: ישמרהו הקב"ה** (רחמנא - רחמן הכוונה לה) **ויגאלהו**. דוגמא: "ומרן נר"ו בספרו העלה להתיר".

יש לציין שקיים תואר דומה נוסף, המקובל בהסכמות לספרים - **יצ"ו** = **ישמרהו צורו ויחיהו**. למשל, "הרב היון יצ"ו".

מעל לגדולים שהוזכרו לעיל מתנשא "הרב" או "הרבי", בדגש על הא הידיעה. זהו כינוי שמעניק ציבור כלשהו למורה הדרך ההשקפתי וההלכתי שלו. בציבור החרדי זכו לתואר זה (במשמעות של מורה דרך) רבנים כמו הרב **משה יהושע יהודה ליב דיסקין** והרב **יצחק זאב סולובייצ'יק**. לעתים הכוונה יכולה להיות גם לראש הישיבה המקומית.

בציבור הדתי לאומי ישנם קומץ רבנים שזכו לתארים הללו ובראשם גדולי הדור: **הרבנים קוק** (אב ובן) והרב **יוסף דב סולובייצ'יק**.

מעניין וחשוב במיוחד הוא התואר השכיח הרה"ח (הרב החסיד). הכוונה בדרך כלל לנכבד בחסידות שאינו הרבי. כעיקרון בחצרות החסידויות ישנם רבים שאינם נושאים בתואר ו/או במשרה רבנית אך "נחשבים" בה כאוטוריטה למדנית / חסידית / יראת שמים. התארים בהתאם לכך: הרב החסיד הוא הנמוך שבהם והגה"צ (הגאון הצדיק) הוא הגבוה.

כך נקראים, לדוגמא, בניו של **האדמו"ר מויז'ניץ**, המכהנים כבר בפועל כמנהיגי החסידות, אך כל זמן שאביהם עודנו בחיים - אין הם אדמו"רים.

מתחת לרבנים בסולם הכבוד עומדים בניהם, כלומר אלה שלא הצליחו "להבריק" בעצמם והם נזקקים לייחוס אבות. אלה יזכו להיקרא בהח"ר (בן החסיד רבי), בהר"ר (בן הרב רבי), בכ"ר (בן כבוד הרב).

במקרים רבים התארים מצביעים על "כיבוד הורים" ומופיעים לרוב בספריהם של מחברים המודים לאבותיהם ומוקירים את שמם. אאמו"ר כלומר אדוני אבי מורי ורבי הוא תואר שכיח בהקדמות אלו.

תארים הקשורים בבעלי תפקידים פונקציונאליים בקהילה

בכל קהילה יש בעלי תפקידים הנושאים בתארים פורמאליים. כמעט כולם מכונים בראשי תיבות. למשל, חזה"ק (חזן הקהילה), או שו"ב (שוחט ובודק). כאן התואר נטרלי למדי והכבוד נגזר ממעמדו המקצועי של נושאו והמוניטין שיצא לו.

תארים הקשורים במעמד שיפוטי

בעבר הלא רחוק התייחסו החילונים בישראל לשופטים - בעיקר לשופטי בית המשפט העליון - כאל סנהדרין. כבודם היה בשמים. גם היום רוב הציבור החילוני רוכש כבוד וייקר לשופטים (סקרים מאשרים זאת) אבל דומה שמעמדם הולך ופוחת, בשל סיבות שונות, שלא זה המקום לפרטן. נציין רק אחת מהן, שרבים נוטים להתעלם ממנה או להמעיט בחשיבותה: השופט **אהרן ברק**, שנתפס על ידי רבים כגאון ואדמו"ר (דומני שאני הייתי הראשון או למצער אחד הראשונים שהדביק לו תואר זה), הוחלף על ידי "רבנית" ששיעור קומתה אינו מתקרב לשיעור קומתו.

גם מעמדם וסמכותם של הרבנים במגזר החרדי, ובכלל זה הרבנים הגדולים, פחתו במקצת בשנים האחרונות, ורבים מעיזים לעשות דין לעצמם בעניינים שונים (השימוש באינטרנט הוא דוגמא מובהקת). אבל לא היה עולה בדעתו של חרדי לצאת חלילה בגלוי כנגד רב גדול ובעיקר כנגד הרבנים היושבים על כס המשפט.

בעולם המשפט החרדי קיימת אבחנה בין תארים בעלי אופי פורמאלי לבין תארים שיש בהם גם הילת כבוד, מעבר לתפקיד הרשמי. התארים הפורמאליים יותר הם: דומ"ץ (דיין ומורה צדק), אב"ד (אב בית דין); וראב"ד (ראש אב בית דין / ראש אבות בתי דין) העומד בראש בית הדין וסמכותו כדיין הבכיר ביותר.

תארים משפטיים, שלהם נלווית הילת כבוד הם: גאב"ד (גאון אב בין דין) ואבדק"ק (אב בית דין דקהילה קדושה) או אב"ד דק"ק.

התואר גאב"ד היה מקובל בקהילות אירופה לרב העיר. על פי רוב הגאב"ד לא היה חבר פעיל בבית הדין, למרות

תוארו, והכרעתו נדרשה אך ורק במקרים מסובכים במיוחד, או בשאלות עקרוניות בענייני הנהגת הקהילה. אבדק"ק, גם הוא תואר כינוי לרב העיר והוא שקול לגאב"ד.

בימינו, משתמשים בתארים אלה מספר אדמו"רים העומדים בראש קהילות חסידיות. לדוגמא: רבי יוחנן סופר גאב"ד ערלוי, או אדמו"ר באבוב, הנושא בתואר אבדק"ק באבוב. רבנים של קהילות גדולות באירופה משתמשים אף הם בתואר גאב"ד, כגון גאב"ד אנטוורפן.

תארים הקשורים בלימודי הקודש

על מעמדו הנחות של המורה במגזר החילוני נכתבו לאחרונה תילי תילים של מאמרים. בינתיים בפועל, כמעט ולא נעשה דבר. רוב האנשים שהתבטאו בנושא הזכירו את השכר כמפתח לשינוי. תגמול חומרי הוא בהחלט מרכיב חשוב ביצירת מעמד ציבורי, אבל בניגוד למוסכמה הוא לא המרכיב העיקרי. המעמד מתחיל קודם כל ולפני הכול בסולם הערכים והעדיפויות החברתי. לכן, מי ששואף להעלות את מעמדו של המורה בחברה החילונית, טוב יעשה אם ילמד דבר וחצי דבר מהחרדים. לא בכדי כאשר החרדים רוצים לכבד דמות ציבורית הם מזכירים את תורתו אמנותו, כלומר למדנותו המופלגת: מו"ה (מורנו הרב), מו"ר (מורי ורבי), מכ"ת/מעכ"ת (מעלת כבוד תורתו) או מכש"ת (מעלת כבוד שם תורתו).

בתוך עולם הישיבות קיימים תפקידי הוראה שונים המוכתרים בתארים שונים. למשל, ר"מ (רב מלמד), מג"ש (מגיד שיעור - נפוץ בעיקר בחוגים ליטאיים).

זיכרון לברכה

אצל החילונים, אחרי שאדם נפטר סוגרים איתו חשבון ולא אחת משמיצים. החרדים יודעים להעניק כבוד למתים, קל וחומר כאשר מדובר בפטירתם של אנשים חשובים. את תארי הכבוד למתים אפשר לחלק לארבע משפחות סמנטיות:

1. **תואר סתמי:** מנ"כ (מנוחתו כבוד), ע"ה (עליו השלום)
  2. **תואר "זכות":** זי"ע (זכותו יגן עלינו), זיע"א (זכותו יגן עלינו אמן).
  3. **תואר "זכר":** יש לשים לב שגם כאן מתקיים מדרג סמוי של תארים ושל מהדרין (בהתאם לאורך התואר): ז"ל - זכרונו לברכה, ז"צ (זכר צדיק), זצ"ל (זכר צדיק לברכה), צוק"ל (זכר צדיק וקדוש לברכה), זצלה"ה (זכר צדיק לחיי העולם), זצוקלה"ה (זכר צדיק לחיי העולם הבא), זצוח"ל (זכר צדיק וחסיד לברכה), זצוק"ל (זכר צדיק וקדוש לברכה), זצוקלה"ה (זכר צדיק וקדוש לחיי העולם הבא), זצוקוטלה"ה (זכר צדיק, טהור וקדוש לחיי העולם הבא) והמהדרין כותבים זצוקוטלההוילגלקהיונ"א (זכר צדיק, טהור וקדוש לחיי העולם הבא, ויעמוד לגורלו לקץ הימים ונאמר אמן).
  4. **תואר "זכרונו"** (ושוב דרגות של מהדרין): זי"ל (זכרונו יהיה לברכה), זל"ע (זכרונו לחיי עולם), זללה"ה (זכרונו לברכה לחיי העולם), זללה"ה (זכרונו לברכה לחיי העולם הבא)
- לאדמו"רים שנפטרו מקובל להצמיד את התואר נבג"ם (נשמתו בגנזי מרומים).

עזרת נשים

כצפוי, העולם החרדי דל בתארים כשמדובר בנשים. אישה נתפסת כמי שמתבשמת בכבוד אביה, בעלה ובניה. כיוון שלא מצופה ממנה ללמוד וללמד תורה, אין מצמידים לשמה תואר של למדנות או כל הישג אינטלקטואלי אחר. נשים חרדיות אמורות להסתפק בתארים: מרת, תליט"א (תזכה לימים טובים ארוכים); תח' (תחיה); בת גדולים; המחנכת הדגולה; אשת חיל; מנשים באוהל תבורך; הצדקנית; הצדקת; אשת הגאון; עטרת בעלה; ו"אשת חבר" - בהתייחס לבעלה.

ביבליוגרפיה

רוזנטל רוביק, הזירה הלשונית, **מעריב**, המוסף לשבת, 27.4.2007

שמשוביץ ירחם, נוטריקון, אתר **כיפה**, כ"ה טבת, תשס"ג

מילון הקיצורים המקיף - קיצורים וראשי תיבות בעברית

מילות מפתח

חרדים | תואר | תוארי כבוד | אדמו"ר | שליט"א | רב | רבנים | מרן | גאון | ראשי תיבות

[לדף המאמר באתר <](#)